

Листування Ігоря Качуровського: виміри суб'єктивності

Побачив світ грубезний том листування Ігоря Качуровського і Миколи Шкурка, ніжинського підприємця та земляка поета, який багато зробив у популяризації творчості Ігоря Качуровського. І це видання – переконливе свідчення того¹.

Листування утримує багату інформацію про широкий спектр українського життя майже за століття: від початку ХХ ст. до перших десятиліть ХХІ, хоча в реальному часі – це двадцятиліття рубежу століть. Сучасність і минуле подій в Україні та діаспорі є постійним предметом обговорення авторів листів. Розмови про поточні справи чергуються зі спогадами про пережите, про людей, яких зустрів на своїй життєвій дорозі відомий літератор. Ігор Качуровський охоче ділиться спогадами про 20–30-і роки, про Крути, звідки він родом, про Ніжин, про життя-буття в діаспорі, про своїх односельчан і відомих діячів політики, громадського і літературного життя в Україні та діаспорі. Непросте життя він прожив, випробовувало його, як уміло. А ХХ ст. було, як відомо, суворим навчителем.

Листування утримує велику інформацію про пережите і відчуте інтенсивно рефлексуючої людини, яка вже на схилку віку охоче ділиться думками і споминами. Та і його адресат – людина непогамованої цікавості, а тому постійно провокує Ігоря Качуровського на розмисли і спогади.

Книга містить у вигляді додатків і кілька статей, присвячених питанням мови, літератури, політики, мікології (поет був зятим грибником і, з його усних розповідей (чув на свої вуха!), лікувався грибами, бо вони, як він уважав, гартують стравохід і після них можна їсти все, що переживується).

¹ Ігор Качуровський – Микола Шкурко. Листування 1994–2013. — Мюнхен-Ніжен. Ніжин, 2016. — 656 с.

Однак увесь цей строкатий матеріал об'єднаний постаттю літератора і дає багатий матеріал для розуміння особистості поета, перекладача, літературознавця і критика. Печать виразної суб'єктивності і транспарентності індивідуальності помітно не лише у виборі тематичних вузлів діалогу, а й у стилі листів.

На мене найбільше враження справила особистість Ігоря Качуровського, при цьому маю зауважити, що його адресат аж ніяк не виглядає провінційним учнем, але рівновартісним співбесідником, що й стало передумовою повноцінної розмови. Індивідуальний профіль людини, як відомо, яскраво розкривається саме в епістолярному жанрі. Лист спонукає не лише до відвертості, щирості, але він закритий для чужого ока, він передбачає, крім відвертості й щирості, ще живу людську емоцію, бо ж не думаю, що обидва адресати дбали про те, як вони виглядатимуть перед нащадками після оприлюднення їхнього листування. Лист фіксує тонку емоційну сферу, за якою не лише індивідуальність, характер, а й цілісна життєва орбіта чи доля людська. До цього варто додати, що все це написано на схилку віку, коли підводяться підсумки, коли власне життя прожите. А могло воно бути інакшим, якби не ті події, не ті люди. І зі всім треба звести рахунки.

Що найбільше дивує, а іноді і потішає, то це впертість і амбіційність – дві рушійні сили національного психотипу. Мати свою думку і захищати її навіть тоді, коли вона діаметрально розходиться з загальноприйнятою – така логіка цих рис. Найбільш виразно це проступає у полеміці про «порядок кольорів» національного прапора або у виборі прийменників («в» чи «на» Україні).

Не пройдуть повз увагу історика і екскурси в минуле. Вони сформувалися на основі власних вражень і свідчень очевидців. Уродженець Крут, Качуровський досить критично відгукується про історично відомий бій і взагалі про цю подію. Для нього «це ... т. зв. «бій під Крутами»». В

іншому місці: «Про «бій під Крутами» ми почули вперше на еміграції. Легенда немає нічого спільного з подіями» (с. 264).

Він досить критично дивився на історію Крутянського бою, в його очах, як і в очах земляків, – це подія малозначуща, від якої, як пам'ять, полишилась пошкоджена водонапірна башта, про яку він згадує декілька разів, переповідаючи слова мами: «Я запитав у матері: «Чого це стоять руїни водокачки?» Мати розповіла, що по водокачці били з гармат, бо там було кулеметне гніздо» (с. 72). А в іншому місці згадує її свідчення: «...усіх забитих червоногвардійців вивезено з-під Крут у невідомому напрямку, так що ніхто не знає, скільки їх полягло і де їх поховано». У сприйнятті Ігоря Качуровського, це був бій між Добровільною армією («білі») та Червоною армією (с. 72).

Сьогодні якось прикро, що поет, перекладач середньовічних текстів, фахівець з європейського Середньовіччя, який, до слова, М. Грушевського «в цьому питанні» вважав «цілковитим неуком» (с. 33), не здатен прийняти цю подію як дещо міфологізовану поетичну героїку – йдеться про абсолютне, навіть кількісно, порівняння зі спартанцями. Качуровський вказує на двох імовірних творців цієї героїчної легенди, двох оунівців – Володимира Яніва та Богдана Романенчука (він знав обох особисто), які «вперше організували «свято Крут». Історію ж бою, як він уважає, вигадав Атанас Фіголь (с. 165).

Ця тема постійно інспірувалася Миколою Шкурком і, вільно чи не вільно, І. Качуровський виказував свою думку, полишаючись на позиціях крутянського обивателя, який не помітив того, що відбулося. Тому він категорично твердить: «Усе це фантазія і вимисел».

Щоправда, при цьому просить свого адресата: «А от чого не можна друкувати – це розповідь про справжні події під Крутами» (с. 355), а в іншому місці «вдягає білі одежі»: «В цій історії за нашаруванням брехні вже не можна дійти до правди. Тому дуже прошу жодним робом мого імені з боєм під Крутами не пов'язувати – я не хочу, щоб на мене падала тінь несусвітньої брехні» (с. 165). Вражаюча «стерильність».

На терези І. Качуровського можна кинути думку, що історія справді живе не лише в книжках, а й у пам'яті сучасників цих подій, істина атомізується на множинність пережитої події чи явища історичного процесу і має, як правило, відмінну від інших оптику та індивідуальний профіль інтерпретації пережитого.

Це стосується і нарису-синопсису «Про бандерівців» (с. 308), де викладено основні віхи історії руху, а завершується твердженням, що за подружжя Стецьків «*терористична організація* перетворилася на одну з українських партій». Качуровський, між іншим, додає: «Саме партія зробила для мене добру справу – видала мою «Хрестоматію української релігійної літератури» (с. 310). Без коментарів. На виправдання – егоцентризм є природною рисою епістолярного жанру. І це, куди тут подітися, достоїнство жанру.

Зрозуміло й природно, що пильна увага літератора прикута до персон діаспорної літератури. Письменницьке середовище, як відомо, з особливим азартом культивує різні форми встановлення ієрархії. Премії – одна з таких форм. Серед письменників є колекціонери премій. Хлібом не годуй, а дай премію. Часом не для хліба. І часто всі розмови сходяться на цій улюбленій темі. Якби лише розмови! І сьогодні, кажуть, найбільше листів у Нобелівський комітет йде з України, і здебільшого з настійливою порадою чи навіть вимогою про те, кого ... не висувати. Подейкують про претензії навіть наших президентів на Нобеля. В спогадах М. Слабошпицького «Протирання дзеркала» йдеться про Леоніда Кучму. Така думка, кажуть, гуляла і в оточенні його наступника. Охоче вірю. Деталі ми прочитаємо в мемуарах.

Наш автор невірний від цієї спокуси. І. Качуровський постійно скаржиться на свою митецьку долю: «Мене просто не помічали – дивились крізь мене і не бачили» (с. 281). Говорячи про свої успіхи у австралійського читача, він зауважує: «В Америці, Канаді та Західній Європі командували «три Юрії» (Шевельов, Лавріненко, Бойко-Блохін), які не пускали мене в літературу» (с. 158).

І гострі симптоми української хвороби на премії. Знаючи про активність Миколи Шкурка у висуненні на Шевченківську премію, яку, як відомо, отримав І. Качуровський, він звертається до нього: «Що якби спробувати через них (ніжинську професуру) звернутись до Нобелівського комітету. А то авантюриця Емма Андієвська хвалиться: «Що там ті Шевченківські премії? От мене висували на Нобелівську...» (с. 449).

Деякі діячі діаспори удостоєні прямого розвінчання, як, наприклад, Юрій Шерех («Шерехіада»), звинувачений у різних гріхах (від присвоєння чужих праць до «вбивства» Михайла Ситника і Михайла Ореста») (с. 447).

Часом ставлення до творчості окремих поетів визначалось не текстами чи історією життя, а суб'єктивними відчуттями, як це було зі Стусом: «І знаєте, що мене тримало якось поодаль від Василя Стуса? Це вираз його обличчя. Це була тверда, рішуча самовпевненість, а водночас – тїнь зневаги до всіх – і до мене... (Про моє існування він, очевидно, не знав...)» (с. 329). Тут, здається, і коментар зайвий, бо поет і літературознавець пізнає Поета по фотографії. Ще мудрий Гоголь якось зауважив, що «публице принадлежат наши произведения, но не наши лица». Підозрюю, що біографія Стуса-поета не зовсім вкладалась у голову Качуровського, як багатьох людей не лише в діаспорі, але й в Україні, про що свідчать зокрема і спогади про нього. Досить прочитати спомини Михайла Хейфеца і його мотив про «переможців» і «переможених». Та ступінь жертвності, з якою йшов по життю Василь Стус, йшов з відкритим забралом супроти потужного репресивного апарату, вражала і вражає донині.

З представників діаспори добре слово перепало І. Багрянному, «Сад Гетсиманський» якого Качуровський ставить вище за «Архіпелаг Гулаг» О. Солженіцина, цінуючи його як «блискучого журналіста» і гарного організатора (с. 304–305).

Їдкі зауваження на адресу навіть близьких літераторів впадають в очі. Дісталось і Кошелівцю, і Андієвській. Перший у нього – «наш землячок», а Андієвська – «авантюриця». «Наш землячок»: «останні роки в нього вже був

комплекс величі» – «манія грандіоза» (с. 198). З іншого приводу: «На мою думку, слава Кошелівця, як нібито великого науковця, незаслужено роздута» (с. 389). І намагання аргументувати: «Своєю заслугою Кошелівець вважав створення «Нью-Йоркської групи» і введення її в українську літературу. Ми з поетом Борисом Олександровим ставились до тієї групи непримиренно» (с. 390). Недавно на ФБ Богдан Рубчак назвав Качуровського графоманом. Так, мабуть, думали нью-йоркці і на припочатку своєї появи в літературі.

Об'єктивності ради скажу, що серед претендентів на Нобеля І. Качуровський бачить Володимира Винниченка та Івана Багряного. Але щодо Винниченкового «Щоденника» зауважує, що «це писала психічно-звихнена людина – параноїк», «публікацію ... вважаю злочином» (с. 166). Без аргументів.

А ось Ігор Костецький (Іван Мерзляков) – «радянський агент», він завербував «для праці в «органах» сина Юрія Клена – Вольфрама Бурггардта, який у часи редагування «Сучасності» категорично казав: «Твори Качуровського до друку не надаються» (с. 410). Де причини, де наслідки, встановити важко.

Частина публіцистики письменника винесена в додатки. В статтях цих – розмисли про минуле і думки про сучасне чергуються зі спогадами про навчання в Ніжені в 1930–1931 рр., воєнний час (*Звільнення Ніжена 15 вересня 1943 р.*), а також про життя в еміграції, куди проникала радянська агентура, страх перед якою пронизує декілька історій, повіданих автором.

Підводячи підсумок, зауважу, що книга листування Ігоря Качуровського і Миколи Шкурка дає цікавий матеріал для вивчення і розуміння особистості поета, а з ним і більш об'єктивного тлумачення його творчого спадку.